

Tilburg University

Een pleidooi voor complementariteit

Jacobs, J.Y.H.A.

Published in:
Reisgenoten gezocht

Publication date:
2008

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Jacobs, J. Y. H. A. (2008). Een pleidooi voor complementariteit: Enkele kerkhistorische beschouwingen. In J. Jacobs, G. Scholtens, & R. van der Zwan (Eds.), *Reisgenoten gezocht: Een portret van tien jaar Scala* (pp. 47-59). Vereniging Redemptoristen Scala.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Een pleidooi voor complementariteit

Jan Jacobs

*“Vervang (...)
wankele herinneringen door vaste data.”*

Een gedicht als inspiratiebron

Het gedicht *Het schrijven van een C.V.* van de Poolse dichteres Wislawa Szymborska dat elders in dit boek staat afgedrukt, heeft, zeker op het eerste gezicht, iets verontrustends, iets ongemakkelijks ook. De auteur schetst ons een werkelijkheid die heel herkenbaar is, maar tegelijkertijd ook irriteert vanwege de functionele en zelfs berekenende teneur die eruit spreekt. Een C.V. zoals hier aangereikt is enkel bedoeld om hogerop te komen, een betere werkkring te verkrijgen. En dat vraagt nu eenmaal dat je jezelf zo goed mogelijk verkoopt en niets laat blijken van eventuele aarzelingen of twijfels. Je schrijft zo'n C.V. inderdaad "alsof je nooit met jezelf hebt gepraat en altijd ver uit je eigen buurt bent gebleven." De dichteres lijkt van zo'n levensinstelling weinig gecharmeerd te zijn, daarom laat zij de lezer zij het indirect ook een alternatief zien. Want je hoeft landschappen niet altijd door adressen te vervangen en wankele herinneringen niet steeds door vaste data. Hoewel zij dat zelf niet suggereert, kunnen beide misschien wel met elkaar verbonden worden. Zoals je via een titel ook aandacht kunt vragen voor de achterliggende inhoud.

In deze deels persoonlijk getinte bijdrage wil ik een pleidooi houden voor een bepaalde vorm van complementariteit tussen het functionele: de adressen, de data en ook de titels én wat ik het existentiële zou willen noemen: de landschappen, de herinneringen of geheugenplaatsen en de inhouden. Het functionele kan volgens mij samengaan met het existentiële; het existentiële kan het functionele aanvullen en bevruchten. De 'heelheid' die daarvan het resultaat is, mag opgevat worden als een kenmerk van de door mij

voorgestane vorm van vakbeoefening als historicus. Het is tevens een kenmerk van de door mij nagestreefde stijl van leven. Die stijl van leven tref ik ook aan binnen de vereniging Scala. Ik beschouw de leden van Scala als reisgenoten, die weet hebben van de functionaliteit die het moderne leven kenmerkt, maar die ook naar inspiratie zoeken en willen verwoorden wat hen ten diepste motiveert. Dat verklaart mede mijn lidmaatschap van die vereniging.

Ik wil mijn pleidooi voor complementariteit langs twee lijnen uitwerken. In paragraaf 2. doe ik dat door gedisciplineerde geschiedschrijving, gebaseerd op vaste data te verbinden met herinneringsgeschiedenis waarin bijvoorbeeld (herinneringen aan) landschappen of andere topografische plekken als bron fungeren.¹ Bij wijze van illustratie ga ik in op de ontstaansgeschiedenis van de congregatie der redemptoristen en de stichter van dat religieuze instituut Alfonsus de Liguori. Daarvoor moeten we teruggaan naar de achttiende eeuw: de tijd van Verlichting en anti-Verlichting. Kenmerkend voor de eerste geestesstroming was dat zij alles onder kritiek wilde stellen en het vrije denken als de hoogste waarde propageerde. Typerend voor de tweede beweging was dat het getuigenis van de Schrift en de leer van de Kerk als vindplaatsen van waarheid en richtsnoeren voor de inrichting van het menselijk leven golden. In paragraaf 3. verbind ik mijn pleidooi met een boektitel en de inhoud, beter gezegd de motivatie die achter die titel schuil gaat. Het gaat om het boek, getiteld *Tot vrijheid geroepen. Katholieken in Nederland 1945-2000*. Met de keuze voor die door mij bedachte titel wil niet gezegd zijn dat de katholieke kerk zich een soort 'cultureel modernisme', product van het achttiende-eeuwse Verlichtingsdenken moet eigen maken met alle nadruk op totale zelfbeschikking en op volkomen ontplooiing van leders individuele menszijn op basis van eigen verstandelijk inzicht. Wel ligt in die titel de wens opgesloten om de normatieve en bijna gesacraliseerde institutionele kaders en dogmatische uitspraken waaraan de katholieke kerk eeuwenlang haar identiteit had (en heeft) verbonden, te doordesemen met de vruchten van de Geest die waait waarheen hij wil. In een korte nabeschuiving wordt gepoogd beide casussen met elkaar te verbinden.

Wankele herinneringen en uitgebalanceerde geschiedschrijving

In mei 2008 nam ik deel aan een pelgrimsreis naar de geboorte-
grond van de redemptoristen in Zuid-Italië. Voornaamste doel was
de plekken te bezoeken, waar Alfonsus de Liguori (1696-1787) had
geleefd en gewerkt. De jurist en moraaltheoloog Alfonsus geldt als
de eigenlijke stichter van genoemde congregatie. Vanuit zijn talrijke
geschriften treedt hij naar voren als een felle bestrijder van de
Verlichting, een geestesstroming die in Italië l'illuminismo wordt
genoemd. Ook is ons een schilderij overgeleverd, waarop hij staat
afgebeeld terwijl hij een boek van Voltaire, de icoon van de
Verlichting vertrapt. Toch kunnen zijn opvattingen niet zonder meer
als uitingen van een anti-Verlichting worden beschouwd. Verlichting
en anti-Verlichting waren rijk geschakeerde, complexe cultuurbewe-
gingen, die elkaar over en weer beïnvloed hebben. Zo wordt in de
geschiedwetenschap van een 'Katholische Aufklärung' gesproken.
En van Alfonsus is ons een uitspraak overgeleverd, waarin hij stelt
dat hij altijd zijn geweten probeert te volgen en geen acht slaat op
het oordeel van de moralisten als de rede hem ervan overtuigt dat
hij de juiste weg bewandelt. Kortom, Alfonsus heeft altijd een
balans proberen te zoeken tussen ratio en revelatio: tussen
verstand en openbaringsgeloof, zoals hij ook altijd een balans heeft
gezocht tussen de vrees voor God en de liefde tot God. Dat zijn de
vaste data, uitkomsten van methodisch bronnenonderzoek en
systematische bronnenkritiek. Die data kwam ik niet op het spoor
tijdens onze voettocht in de Zuiditaliaanse regio's Campania, Puglia
en Basilicata. Wel stootte ik daar op een aantal zogenoemde 'lieux
de mémoire': geheugenplaatsen, plaatsen van herinnering die niet
alleen afstanden, maar ook tijden leken te overbruggen. Ze
brachten Alfonsus op een andere manier nabij dan via vaste data.

Onze pelgrimstocht² begon op 11 mei, Eerste Pinksterdag, in
Napels waar Alfonsus op 27 september 1696 in Marianella, nu een
rommelige buitenwijk, werd geboren en pakweg de eerste 35 jaar
van zijn leven heeft gewoond. Ons eerste bezoek betrof het kerkje
van Santa Maria dei Vergini in de drukke binnenstad. Hier werd
Alfonsus op 29 september 1696 gedoopt.³ Nadien heeft het gebouw

door onder meer natuurgeweld en oorlogsschade (nog in de Tweede Wereldoorlog werden kerk en directe omgeving door de geallieerden gebombardeerd) veel van zijn zeventiende-eeuwse karakter verloren. Ondanks een plaquette achter in de kerk met daarop de tekst "restituito all'antico splendore il 14 giugno 1989" kon ik me daarom nauwelijks nog een voorstelling vormen van de situatie zoals die eind zeventiende eeuw ter plaatse moet hebben bestaan. Datzelfde gold voor de Santa Maria della Misericordia en de aan die kerk verbonden broederschap van liefdadigheid waarvan Alfonsus rond 1716 lid werd; voor de Santa Maria della Mercede waar hij volgens de overlevering in juli 1723 zijn zwaard op het altaar zou hebben gelegd, daarmee aangevend dat hij brak met zijn tot dan toe zo succesvolle advocatenloopbaan; en voor de duomo di San Gennaro waar hij op 21 december 1726 tot priester werd gewijd. In al deze kerken was het hedendaagse Napels zo dwingend aanwezig dat ik er nauwelijks in slaagde daar de tijd van Alfonsus op te roepen, een brug te slaan tussen heden en verleden. Dat veranderde in de dagen nadien, toen we door het achterland van Napels trokken, waar Alfonsus vanaf mei 1730 met een aantal onderbrekingen de rest van zijn leven heeft gewoond.

Een vijftal Alfonsus-plaatsen hebben we er bezocht. Allereerst het bergdorp Scala ten oosten van de kust van Amalfi.⁴ Scala was in de late Middeleeuwen een niet onbelangrijke bisschopsstad, maar werd in de loop van de zestiende eeuw overvleugeld door het nabij gelegen Ravello. De samenvoeging met het bisdom Ravello in 1603 had ertoe geleid dat de stad sindsdien economisch, politiek en cultureel alleen maar verder achterop was geraakt. In de tijd van Alfonsus was Scala al niet veel meer dan een flink dorp. En een dorp is het nog steeds. Hier stichtte Alfonsus samen met enkele geestverwanten in november 1732 zijn congregatie. Van september 1733 tot augustus 1738 woonde hij er ook in het nog steeds bestaande Casa Anastasio. Een kleine primitieve keuken met oven in het verder sterk gemoderniseerde gebouw is nagenoeg het enige dat daaraan nog direct herinnert. Nadien verbleef hij voor kortere of langere tijd in elk van de vier kloosters die tussen 1738 en 1755 ten behoeve van de congregatie in het koninkrijk Napels zijn gesticht: in Ciorani, in Pagani, in Deliceto en in het boven Caposele gelegen

Materdomini. In al die kloosters, waar de tijd overigens ook niet heeft stilgestaan, worden vroegere eigendommen van Alfonsus bewaard en gekoesterd: gewone en liturgische kleding, huisraad en devotionalia, maar in Pagani bijvoorbeeld ook de massieve houten rolstoel die hij de laatste jaren van zijn leven moest gebruiken. In het klooster van Pagani stierf hij, op 1 augustus 1787. Daar ligt hij ook begraven.

Ik heb me bij het bezoeken van genoemde plaatsen en het bekijken van de daar bewaarde objecten, allemaal sporen of overblijfselen uit de tijd en het leven van Alfonsus, meermalen afgevraagd wat deze geografische en materiële gegevens, de 'landschappen' uit het gedicht van Szymborska, nu echt toevoegden aan de kennis die ik uit de geschiedschrijving over Alfonsus bezat. En nu ik mij die vraag na afloop van de reis opnieuw stel, besef ik dat ik tussen 11 en 23 mei 2008 in te korte tijd eigenlijk teveel heb gezien: de herinneringen aan plekken en objecten zijn als het ware over elkaar heen geschoven en daardoor diffuus en wankel geworden. Toch zijn enkele van die herinneringen als 'lieux de mémoire' in mijn geheugen blijven hangen en zelfs intenser geworden. Belangrijker misschien is dat juist via deze herinneringen het beeld dat ik van Alfonsus vanuit de geschiedschrijving heb, inderdaad wordt aangevuld en nader wordt ingekleurd. Daarmee krijgen die herinneringen ook zelf het karakter van - bijna tastbare - sporen. En dat betekent dat een historicus, die onder meer opereert als spoorzoeker en ijkmeester, ze kan gebruiken om het verleden, in dit geval het voorbije leven van Alfonsus opnieuw op te roepen, present te stellen en zo een bijdrage te leveren aan het tweede leven van deze predikant en moraaltheoloog.

Drie herinneringen of geheugenplaatsen springen eruit. Allereerst de herinnering aan ons bezoek aan 'la Grotta delle rivelazioni' in Scala, ook al werd de betreffende grot in 1912 door de bouw van een kerkje aan de openbaarheid onttrokken en als het ware institutioneel ingekapseld. Alfonsus heeft zich tijdens zijn verblijf in Scala geregeld in deze grot teruggetrokken om tot rust te komen en te bidden. Hij zou er ook visioenen van Maria hebben gehad. Vandaar de latere naamgeving. Van de rotsspelonk met haar grillige lijnenspel gaat voor de huidige bezoeker een grote rust uit. Dat

moet voor Alfonsus niet anders geweest zijn. Dan is er de herinnering aan onze klimtocht op 14 mei vanuit Scala naar het voormalige heiligdom van Santa Maria dei Monti op een kale winderige plek hoog in de bergen. Daar kwam Alfonsus in mei 1730 in contact met een groep herders, mensen die arm waren, niet alleen wat hun verhouding tot God en de kerk betrof, maar vooral ook ten aanzien van hun eigen dagelijkse leefsituatie. Nadien heeft hij hen nog een aantal keren bezocht. Onderweg naar boven kwamen we langs diverse rotsspelonken, vergelijkbaar met de grot in Scala. Alfonsus en zijn gezellen, die waarschijnlijk dezelfde paden naar boven zijn gegaan als wij, moeten daar tijdens regen- en onweersbuien geschild en ongetwijfeld ook gebeden hebben. De stilte en de grootsheid van het landschap die ons raakten, zullen ook hen niet onberoerd hebben gelaten. En tenslotte is er de herinnering aan onze wandeling naar het klooster van Santa Maria della Consolazione in het verder nauwelijks bewoonde buitengebied van het bergstadje Deliceto in het toenmalige bisdom Bovino. Alfonsus wist dit heiligdom met het bijbehorend leegstaande kloostertje, op dat moment niet meer een bouwval, in 1745 te verwerven. Hij gaf vervolgens zelf leiding aan de wederopbouw ervan. Het complex is tot 1866 eigendom gebleven van de redemptoristen. Nadien heeft het voor zeer uiteenlopende doeleinden gediend, hetgeen tot allerlei verbouwingen leidde. Ook hier was het vooral onze tocht, weg van het stadje naar de stilte van een klooster, waar nu een 'Comunita' Mariana Oasi della Pace' is gevestigd, die bij mij een soort spiegeleffect bewerkstelligde met de tijd en daarmee met het leven van Alfonsus.

Het cultiveren van deze uiteraard subjectieve of wankel herinneringen aan onder meer deze drie 'Maria-plekken', die getuige Alfonsus' eigen woorden voor hem als rustpunten fungeerden in een overbezet leven, én het beoefenen van een zo objectief mogelijke geschiedschrijving, waarin Alfonsus naar voren komt als een scrupuleuze en rusteloze geest, die heel zijn leven gekweld werd door gewetensangsten, zijn twee manieren om met het verleden om te gaan. Beide manieren vullen elkaar aan. In hun complementariteit hebben ze mij een beter inzicht verschaft in de historische, existentiële en spirituele weg die Alfonsus gedurende zijn lange

leven in een voortdurende worsteling met de geest der tijd is gegaan.

Een bepalende titel en een zoekende inhoud

In 1953 vierde het katholieke volksdeel in Nederland de honderdste verjaardag van de herinvoering van een bisdommelijke bestuursstructuur in ons land. Met die herinvoering in 1853 was een einde gekomen aan een bisschoploos tijdperk dat ruim twee en een halve eeuw had geduurd. De organisatoren van het eeuwfeest hadden voor de diverse festiviteiten in Utrecht en elders het nogal triomfantelijk klinkende motto 'Honderd jaar kromstaf' gekozen. Zoals gebruikelijk is bij het bereiken van dit soort mijlpalen, verscheen er ook een gedenkboek waarvan de titel al even triomfantelijk klonk: *In vrijheid herboren. Katholiek Nederland 1853-1953*.⁵ Het boek dat beschouwd mag worden als een synthese van het 'eigen' katholieke verleden van Nederland sedert de ineenstorting van het republikeinse regime van de Zeven Verenigde Nederlanden in 1795 (de jaartallen in de ondertitel zijn dus niet helemaal correct), was geschreven door twee auteurs: L.J. Rogier, hoogleraar in de Geschiedenis der nieuwere tijden in Nijmegen, en N.C. de Rooy, die rector was van een zustersklooster in Den Haag. Hun boek was het verhaal van de 'katholieke herleving' in ons land, zoals met name Rogier het katholieke emancipatieproces bij voorkeur typeerde. Die herleving werd vanaf omstreeks 1860 verbonden met een groeiende integratie van het katholieke volksdeel in de Nederlandse samenleving. Daarmee was een bepaald vrijheidsbesef verbonden, dat onder leiding van het episcopaat ook uitgedragen werd. Dit besef werd opgevat als een collectieve vrijheid, de vrijheid van een heel volksdeel die vooral op politiek en sociaal gebied betrekking had en ook allereerst op die terreinen vertaald moest worden.

Met de suggestief klinkende titel *In vrijheid herboren* wordt in elk geval de indruk gewekt dat dit doel omstreeks 1953 bereikt was. Nederland was geen protestantse staat meer (als het dat al ooit geweest was), maar een christelijke natie. Daarbij werd 'christelijk' door een aantal katholieken opgevat als een kerkelijk verankerd en dus pluriform christendom, waarbij de verschillende confessies of

kerkgenootschappen, weliswaar overtuigd van het exclusief eigen gelijk, elkaar in hun bestaansrecht als gelijkwaardig erkenden en zelfs respecteerden. In sommige gevallen werkten zij zelfs met elkaar samen, onder meer om een dam op te werpen tegen liberalisme en socialisme. Van een echte oecumene was echter nog geen sprake, hoogstens van een soort 'omgangsoecumene'. Overigens was met name Rogier ervan overtuigd dat dit proces van katholieke herleving, in cultureel en intellectueel, maar zeker ook in kerkelijk opzicht begin jaren vijftig nog allerminst voltooid was. Of om het ietwat anders te formuleren: wat anno 1953 bereikt was, was een externe vrijheid. Van een interne vrijheid was op dat moment nog nauwelijks sprake.

In vrijheid herboren eindigt vrij abrupt in 1953. De laatste zinnen van het boek luiden: "Tenslotte is 1953 een willekeurig jaartal: niets van wat ondernomen werd is voltooid; niets dat in beweging kwam is geheel tot rust gekomen. Het leven gaat verder: In Nomine Dei Feliciter." Deze enigszins gezwollen zinnen droegen ertoe bij dat een drietal onderzoekers: de historicus J. Jacobs en de sociologen W. Goddijn en G. van Tillo medio jaren negentig besloot tot een soort vervolg op *In vrijheid geboren*. Hun synthese verscheen in november 1999 onder de titel *Tot vrijheid geroepen. Katholieken in Nederland 1945-2000*.⁶ De auteurs vonden het voor de hand liggen ook aansluiting te zoeken bij het vrijheidsconcept van Rogier en De Rooy en van daaruit de geschiedenis van herstel en herleving van de Nederlandse katholieken verder te zetten, zij het uiteraard rekening houdende met de veranderende tijdsomstandigheden. Met de keuze voor de titel *Tot vrijheid geroepen* werd dit expliciet tot uitdrukking gebracht.⁷ Tijdens het schrijven van hun boek kwamen zij echter steeds meer tot de conclusie dat die collectieve vrijheid, bevochten met behulp van een fijn vertakt organisatiepatroon op rooms-katholieke grondslag (de gesloten katholieke zuil), na de oorlog steeds meer evolueerde in de richting van een individueel vrijheidsstreven. In die beweging (en de ontzuiling was daarvan slechts één symptoom) kwamen traditie, hiërarchie en autoriteit die eeuwenlang het katholieke wereldbeeld hadden bepaald, onder druk te staan met alle gevolgen van dien, ook voor dat wereldbeeld zelf.

Met de titel *Tot vrijheid geroepen* is echter ook nog een andere

connotatie verbonden. Waarheidsvinding als onderdeel van leren geloven speelt zich altijd af tussen twee polen: heteronomie en autonomie; gehoorzaamheid en eigen verantwoordelijkheid; tucht en vrijheid. In de loop van de twintigste eeuw heeft er, deels in samenhang met de opkomst van een katholiek 'modernisme', een ontwikkeling plaatsgevonden waarbij autonomie, eigen ervaring en verantwoordelijkheid in die zo juist aangeduide spanningsverhouding rond waarheidsvinding steeds meer op de voorgrond zijn komen te staan, waarschijnlijk als een reactie op de overaccentuering van die andere pool, die ten tijde van het ultramontanisme in de negentiende eeuw was begonnen en in de dogma's van het Eerste Vaticaans Concilie (1869-1870) over het pauselijk primaat en de persoonlijke pauselijke onfeilbaarheid werd gesanctioneerd. Uitwassen daarvan traden onder meer aan de dag in het integralisme onder paus Pius X (1903-1914) en in het neo-integralisme onder Pius XII (1939-1958). Die zo juist aangeduide ontwikkeling ten gunste van een groeiende nadruk op eigen verantwoordelijkheid hing wellicht ook samen met het toenemende besef dat het zoeken naar waarheid en de overtuiging dat die waarheid bereikt kon worden, niet gediend waren met exclusieve waarheidsclaims. En daaraan was de opkomst van de oecumenische beweging weer niet vreemd.

Die omslag die daarvan uiteindelijk het gevolg was, had met maatschappelijke ontwikkelingen te maken, maar ook met theologische veranderingen: het besef dat Schrift en Traditie normerend blijven, maar wel steeds herlezen moeten worden in de context van een veranderende tijd. Daarmee is de opdracht tot 'aggiornamento' gegeven die paus Joannes XXIII (1958-1963) in 1959 tot een van de kerndoelstellingen van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) heeft gemaakt. De wijze waarop de katholieken in Nederland met die opdracht tot 'aggiornamento' sinds medio jaren zestig zijn omgegaan, is sterk gerelateerd aan de voortgang in het denken over vrijheid. *Tot vrijheid geroepen* wilde dit ook tot uitdrukking brengen.

Tot vrijheid geroepen is tenslotte ook een citaat uit de Brief van de apostel Paulus aan de Galaten. Deze brief is door de exegeet Willem Grossouw ooit getypeerd als "de magna charta van de

christelijke vrijheid.”⁸ In hoofdstuk 5, vers 13 van deze brief heet het: “Broeders en zusters, u werd geroepen tot vrijheid. Alleen misbruik de vrijheid niet als een voorwendsel voor een zondig leven, maar dient elkaar door de liefde.” En vers 16 t.e.m. 18 vervolgt dan: “Leef volgens de Geest...als u zich door de Geest laat leiden, staat u niet onder de wet.” Deze verzen sluiten in een bepaald opzicht mooi aan bij een citaat uit de Tweede Brief van Paulus aan de christenen van Korinte. Hier schrijft Paulus in hoofdstuk 3, vers 17: “De Heer nu is de Geest en waar de Geest des Heren is, daar is vrijheid.” Het betreft hier geen politieke of culturele vrijheid. Aan de orde is een typering van de relatie tussen de christen en zijn of haar God. Als zodanig is de titel *Tot vrijheid geroepen* geen vaststelling, maar een oproep, een uitnodiging aan christenen met het oog op hun toekomstige omgang met God. Die oproep komt in een heel specifiek daglicht te staan, wanneer we haar verbinden met hetgeen diezelfde Paulus schrijft in de Eerste Brief aan de christenen van Korinte en wel in hoofdstuk 3, vers 21-23: “Alles is van U.” De vrijheid die hieruit spreekt, wordt door Grossouw aangeduid als een ‘christen-humanisme’. Dat is geen volstrekt autonoom Verlichtingshumanisme, een volledig ongebonden menselijke vrijheid, een volkomen ontplooiing van de mens, alleen op grond van eigen verstandelijk inzicht. Nee, Paulus zegt: “Alles is van u, maar u bent van Christus.”⁹

“Liever de titel dan de inhoud”, zegt Wislawa Szymborska in haar gedicht *Het schrijven van een C.V.*. Ik zou onder verwijzing naar het voorgaande willen poneren: titel en inhoud vullen elkaar aan. De inhoud wordt via de titel geïntroduceerd, de titel zet de lezer al op een spoor. Titel en inhoud veronderstellen elkaar, zijn complementair ten opzichte van elkaar.

Tot slot

Op het eerste gezicht hebben de beide hierboven besproken casussen weinig met elkaar te maken. Langs twee lijnen kunnen ze echter met elkaar in verband worden gebracht. De eerste lijn is direct ontleend aan het gedicht van Wislawa Szymborska. Kenmerkend voor een functioneel C.V. zijn onder meer vaste data en louter titels. In vergelijking daarmee kunnen wankele herinneringen en

zoekende inhouden als niet functioneel en dus niet terzake terzijde geschoven worden. Door aandacht te vragen voor enkele concrete plekken die in het leven van Alfonsus di Liguori van grote betekenis zijn geweest en door in te gaan op de teneur van het boek *Tot vrijheid geroepen* heb ik een pleidooi willen houden voor de eigen waarde van herinneringen, in dit geval aan landschappen en (oriëntaties op) inhouden en daarmee de eenzijdigheid van veel C.V.'s aan de kaak gesteld. In feite heb ik daarmee ook een pleidooi gehouden voor complementariteit. Hier raak ik tevens aan de werkwijze van de historicus, die ik eerder in dit opstel een spoorzoeker en een ijkmeester heb genoemd. Zijn taak gaat echter verder. In zijn inaugurale rede, uitgesproken op 27 februari 1948, merkte de reeds hierboven genoemde L.J. Rogier onder meer op: "Louter gegevens aandragen is geen geschiedschrijven. Hij die stenen aansleept, mag geen bouwmeester heten. Geschiedschrijven moet meer zijn dan het uitzichtloos feiten ordenen. Het doel van alle beoefening der geschiedenis is de herschepping van het leven, niet het pieus bezoek aan een dodenakker."¹⁰ Ik ben het met deze uitspraak eens. De historicus is inderdaad iemand die opnieuw tot leven brengt, beter nog: mensen een tweede leven geeft. Daartoe gaat hij op zoek naar de meest uiteenlopende sporen, hij ordent ze en ijkt of toetst ze op hun waarheidsgetrouwheid. Vervolgens brengt hij ze op een creatieve manier met elkaar in verband met het oog op een zo plausibel mogelijke reconstructie. Zo wordt een kroniek een verhaal. Zo krijgt een titel reliëf of diepte. En zo wordt een functioneel C.V. een existentieel C.V.

Er is echter nog een tweede lijn waardoor de beide behandelde casussen met elkaar verbonden kunnen worden. Als grondlegger van een spirituele beweging die nog steeds aantrekkingskracht heeft, staat Alfonsus di Liguori voor een bepaalde spirituele, missionaire en moraaltheologische intuïtie. Daarop hebben wij tijdens onze pelgrimsreis naar het land van Alfonsus in elk geval indirect zicht gekregen. Zo is ons via de drie hierboven vermelde herinneringen of geheugenplaatsen duidelijk geworden, dat Maria, de 'Mater Domini' of Moeder van de Heer, in die intuïtie een grote rol speelt. Niet voor niets staan haar initialen naast die van Jesus in het ons tijdens de reis zeer vertrouwd geworden embleem van de

redemptoristen boven hun wapenspreuk 'Apud eum copiosa redemptio': Bij hem is overvloedige verlossing. Verlossing leidt tot bevrijding, is een vorm van bevrijding. En daarmee zijn we bij de motivatie die bepalend is geweest voor de keuze van de boektitel *Tot vrijheid geroepen*. In verband met Alfonsus schrijft Eric Corsius over die vrijheid in zijn proefschrift: "De hoeksteen van zijn moraaltheologische synthese is het scheppingstheologische primaat van de menselijke vrijheid. *God heeft de mens vrij geschapen*. Door deze zienswijze werden - in hedendaagse theologische begrippen geformuleerd - de 'heteronomie' van de wet enerzijds en de 'autonomie' van het vrije geweten anderzijds in een spanningsverhouding geplaatst die in 'twijfelgevallen' gunstig uitviel voor de autonomie."¹¹ Hiermee geeft Corsius een omschrijving van het door Alfonsus aangehangen en door hem zelf ook zo genoemde equiprobabilisme. Met dit moraalsysteem trachtte Alfonsus een uitweg te vinden uit het heilloze debat zoals dat in zijn tijd werd gevoerd tussen de aanhangers van enerzijds het probabilisme en anderzijds het tutorisme of rigorisme. Niet als doel op zichzelf, maar om de biechtvaders van zijn tijd ter wille te zijn. Nader onderzoek is vereist, wanneer we de vraag willen beantwoorden of en in hoeverre Alfonsus zich bij zijn uiteenzettingen over de menselijke vrijheid beroepen heeft op de Brief van Paulus aan de Galaten, die 'magna charta van de christelijke vrijheid'¹²

Aantekeningen

1. Ik heb mij het schrijven van deze bijdrage onder meer laten inspireren door een artikel van Ed Jonker, 'Wilde herinnering en gedisciplineerde geschiedenis', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis* jg. 121 (2008), p. 136-147.
2. De reis, grotendeels een voettocht, stond onder leiding van Marianne Debets, Henk Erinkveld en Jelle Wind en telde in totaal 15 deelnemers.
3. Voor de biografische gegevens over Alphonsus werd onder meer geput uit: F.M. Jones, *Alphonsus de Liguori. The Saint of Bourbon Naples 1696-1787*, Dublin, 1992.
4. Zie hiervoor onder meer C. Vitiello, *Scala citta santificata da Alfonso Maria de Liguori*, z. pl., z.j.

5. L.J. Rogier en N. de Rooy, *In vrijheid herboren. Katholiek Nederland 1853-1953*, 's-Gravenhage, 1953. Zie ook H. Bornewasser, 'Ontstaan, ontvangst en heruitgave van een geruchtmakend geschiedwerk', in: J. Jacobs (red.), *Boeken als bron*, Tilburg, 2001, p. 105-122.
6. W. Goddijn, J. Jacobs en G. van Tillo, *Tot vrijheid geroepen. Katholieken in Nederland 1945-2000*, Baarn, 1999.
7. Zie in dit verband ook J. Roes, 'De weelde van de vrijheid', in: *Roodkoper* jg. 5 (2000), september, p. 4-8 en H. Oosterhuis, *Twee of drie. Voor en over kritische gemeenten. Nederlandse kerkgeschiedenis sinds Bisschop Bekkers*, Baarn 1980, p. 64 e.v.
8. W.K. Grossouw, 'Paulus onder de joden.', in: B.M.F. van Iersel e.a. (red.), *Van taal tot taal. Opstellen over het vertalen van de Schriften aangeboden aan prof. dr. W.K. Grossouw bij diens afscheid van de Nijmeegse Universiteit*, Baarn, 1977, p. 147-175, hier p.166.
9. W.K. Grossouw, *Alles is van u. Gewijde en profane herinneringen*, Baarn, 1981, p. 228-229.
10. L.J. Rogier, *Paulus Buys en Leicester*, Nijmegen, 1948.
11. H.E.A. Corsius, *Een vrij en bevrijdend leven. Een theologisch onderzoek naar de geschiedenis van de praktische en reflexieve arbeid der redemptoristen in Nederland in het licht van de subjectdiscussie in de theologie 1833-1990*, Kampen, 1999, p. 141.
12. Illustratief in dit opzicht is dat de redemptorist Henk Manders zijn brochure *Vrijheid en totaliteitsdenken. Een meditatie over een kerkelijke situatie*, Roermond, 1982 opent met een lang citaat uit de Brief aan de Galaten.

Jan Jacobs (1946 te Hoensbroek) is als kerkhistoricus verbonden aan de Universiteit van Tilburg en sedert 2001 lid van Scala. Scala belichaamt voor hem een verkenning van wegen die de gevestigde kerken niet willen gaan. Het zijn wegen in de richting van vrede, gerechtigheid en heilheid van de schepping over kerkgrenzen heen.